تۈزگۈچى : ياڭ شېڭمىن

قەدىمكى ئۇيغۇرلار

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 7-228-03693-X

9 787228 036936 >

ISBN 7 - 228 - 03693 - X
K·433(民文) 定价:13.50 元

تۈزگۈچى : ياڭ شېڭمىن

قەدىمكى ئۇيغۇرلار

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

责任编辑:热依汗吉丽·库尔班
责任校对:伊力亚斯·热依迷
封面设计:刘坎海

回纥史 (维吾尔文)

杨圣敏 著

伊明·阿哈买提 译

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码830001)
新疆新华书店发行 《博格达》电子排版中心排版
新疆呼图壁八一印刷厂印刷
850×1168毫米32开本11.25 印张
1998年8月第1版 1998年8月第1次印刷
印数:1——5,000

ISBN7—228—03693—X/K·433定价:13.50元

بۇ كىتاب جىلىن مائارىپ نەشرىياتىنىڭ 1991 – يىل 5 – ئاي 1 – نەشرى، 1991 – يىل 5 – ئاي 1 – باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据吉林教育出版社1991年5月第1版1991年5月第1次印刷本翻译出版。

مەسئۇل مۇھەررىر : رەيھانگۈل قۇربان
مەسئۇل كوررېكتورى : ئىلياس رەھىمى
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى : ليۇ كەنخەي

قەدىمكى ئۇيغۇرلار

تۈزگۈچى : ياڭ شېڭمىن

تەرجىمە قىلغۇچى : ئىمىن ئەخمىدى

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
« بوغدا » ئېلېكترونلۇق مەتبەئە مەركىزىدە تىزىلدى
شىنجاڭ قۇتۇبىي باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى : 850×1168 م م 1/32 باسما تاۋىقى : 11.25
1998 – يىل 8 – ئاي 1 – نەشرى
1998 – يىل 8 – ئاي 1 – بېسىلىشى
تىراژى : 1— 5,000
ISBN7—228—03693—X/K • 433
باھاسى : 13.50 يۈەن

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

ئاپتور ھەققىدە

ياڭ شېڭمىن، خۇيزۇ، لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ سۇيجۇڭ دېگەن يېرىدىن. 1951-يىل 11-ئايدا تۇغۇلغان. 1982-يىلى غەربىي شىمال داشۆسىنىڭ تارىخ فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن. 1985-يىلى مەركىزىي مىللەتلەر شۆيۈەنىنىڭ مىللەت تەتقىقات ئورنىدا ئاسپىرانتلار سىنىپىنى پۈتتۈرگەن. ھازىر مەركىزىي مىللەتلەر داشۆسى مىللەت تەتقىقات ئورنىنىڭ لېكتورى. ئۇيغۇر تارىخى، غەربىي شىمال تارىخى ۋە جۇڭگو ماددىي مەدەنىيەت تارىخى، مائارىپى ۋە تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ھازىرغا قەدەر «قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئىدىيىسىدىكى ئۆزگىرىش ۋە ئۇلارنىڭ مانى دىنىغا ئېتىقاد قىلغانلىقى ھەققىدە ئىزدىنىش»، «شاجۇ ھاكىمىيىتى ۋە قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ كېڭەيمىچىلىكى»، «دۇنخۇاڭدىكى P3633 — نومۇرلۇق تۇرۇك مانېرىيال ئۈستىدە تەتقىقات — قوشۇمچە ھەققەتكە قايتقان جاڭ قوشۇنلىرىنىڭ ئۇيغۇرلار بىلەن مۇناسىۋىتى»، «ئۇيغۇرلارنىڭ ئىرقىي ئالاھىدىلىكى ئۈستىدە ئىزدىنىش — قوشۇمچە قەدىمكى ئۇيغۇرلار بىلەن ھازىرقى زامان ئۇيغۇرلىرىنىڭ پەرقى» قاتارلىق ماقالىلەرنى ئېلان قىلغان.

تەرجىماندىن

قارا بالغاسۇننى پايتەخت قىلغان ئورقۇن ئۇيغۇر خاقانلىقى مىلادى 840-يىلىدىكى تەبىئىي ئاپەت، يۇقۇملۇق كېسەل ۋە پۈتمەس-تۈگىمەس ئىچكى ئۇرۇشلار تۈپەيلى ئاجىزلاپ، شۇ يىلى قىرغىز ئاتلىق قوشۇنلىرى تەرىپىدىن ئۈزۈل-كېسىل تارمار قىلىندى. خاقانلىق تەۋەسىدىكى ئۇيغۇرلار ئۈچ تارماق بويىچە قۇملۇقنىڭ جەنۇبى، خېشى كارىدورى ۋە غەربىي يۇرتلاردىكى بېشبالىق، كۇچا، تۇرپان، يەتتىسۇ قاتارلىق جايلارغا كۆچۈشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلارنىڭ شۇ نۆۋەتتىكى چوڭ كۆچۈشتىن كېيىنكى تەقدىرى ھەمدە ئۇلار ئايرىم ھالدا قۇرغان گەنجۇ ئۇيغۇر خاقانلىقى، ئىدىقۇت ئۇلۇغ ئۇيغۇر ئېلى، ئۇيغۇر قاراخانىيلار سۇلالىسى توغرىسىدا ۋە ئۇ جايدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ كۆچمەن چارۋىچىلىق تۇرمۇشتىن مۇقىم ئولتۇراقلىشىپ دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تۇرمۇشقا ئۆتۈپ، تەدرىجىي يوسۇندا بۈگۈنكى ئۇيغۇر مىللىتىنى شەكىللەندۈرگەنلىكى ھەققىدە ئېلىمىز ۋە چەت ئەللەردىكى ئالىملار نۇرغۇن كىتابلارنى يازدى. ھالبۇكى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك كېلىپ چىقىشى، ئۇلارنىڭ ئېلىمىزنىڭ شىمالىدا ياشىغان قەدىمكى مىللەتلەرنىڭ بىرى ئىكەنلىكى، ئۇرۇق، جەمەت، قەبىلە ھالىتىدە باشتىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلىرى، ئۇلار قۇرغان قەبىلىلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسى، ئۇلارنىڭ تىل-يېزىقى، دىنىي ئېتىقادى، ھۈنەر-سەنئىتى، ئۆرپ-ئادىتى، ھەربىي يۈرۈشلىرى، يىپەك يولىدىكى قاتناش ۋە سودا-تىجارەتلىرى، ئۆز ئەتراپىدىكى قوشنا مىللەتلەر بىلەن

بولۇپمۇ بۈيۈك تاڭ سۇلالىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قاتارلىقلار پەقەت خەنزۇ يېزىقىدىكى تارىخىي ماتېرىياللار بىلەنلا چەكلەندى. بۇلارنىڭ بىر بۆلىكى ۋە ئايرىم تەتقىقاتچىلارنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى ھەمدە ئايرىم ماقالىلەرنىڭ ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مىلادىدىن بۇرۇنقى دەۋردىن مىلادى 840-يىلىغا كەلگۈچە ئارىلىقتىكى ئۇيغۇر قەبىلىلىرىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا يېزىلغان ئەسەرلەر مەيلى ئېلىمىز ئالىملىرىنىڭ بولسۇن، مەيلى چەت ئەل ئالىملىرىنىڭ بولسۇن، كەڭ ئۇيغۇر كىتابخانلىرىغا سىستېمىلىق تونۇشتۇرۇلمىدى. مۇشۇلارغا كۆرە تەتقىقات ۋە نەزەرىيە ساھەسىدە بەزى خاتا قاراشلار باش كۆتۈردى. بەزى قالايمىقانچىلىقمۇ كېلىپ چىقتى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا يېزىلغان ۋە ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان «قەدىمكى ئۇيغۇرلار» دېگەن بۇ كىتاب، دەل بىز يۇقىرىدا قەيت قىلغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپ بەردى ۋە تارىخ تەتقىقاتىدىكى بوشلۇقنى تولدۇردى، ئىدىيىدىكى قالايمىقانچىلىقلارغا خاتىمە بەردى.

«قەدىمكى ئۇيغۇرلار» نىڭ ئاپتورى ياڭ شېڭمىن ئەپەندى قەدىمكى ئۇيغۇر قەبىلىلىرىنىڭ ئەڭ بۇرۇنقى ئىپتىدائىي ئۇرۇقچىلىق دەۋرىدىكى ئەھۋالىنى، ئۇلار ياشىغان مۇھىتنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنىنى، قەدىمكى تۇرا قەبىلىلىرىنىڭ تۈركلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى، قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىرقىي ئالاھىدىلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئىپتىدائىي دىنىي ئېتىقادى، ھەربىي، سىياسىي، ئىجتىمائىي قۇرۇلمىلىرىنى تارىخىي ماتېرىيالىستىك نۇقتىئىنەزەر بىلەن تەھلىل قىلغان. ئاپتور ئۆز كىتابىدا ئېلىمىزدىكى خەنزۇچە مەنبەلەردە خاتىرىلەنگەن ماتېرىيال ۋە ھۆججەتلەردىن، ھەتتا قەدىمكى پارس، ئەرەب رايونلىرىدىكى ۋە غەرب ئەللىرىدىكى ماتېرىياللاردىن پايدىلانغان ۋە ئۇلارنى قېزىۋېلىنغان تارىخىي يادىكارلىقلار، تاش ئابىدىلەر بىلەن

بىرلەشتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ قەدىمكى ئۇيغۇرلار توغرىسىدىكى مۇستەقىل قاراشلىرىنى نىسبەتەن ئىلمىي ۋە سىستېمىلىق يوسۇندا ئوتتۇرىغا قويغان. شۇڭا، بۇ كىتابنى خېلى يۇقىرى ئىلمىي قىممەتكە ئىگە كىتاب دەپ ئېيتالايمىز.

ياڭ شېڭمىن ئەپەندىنىڭ «قەدىمكى ئۇيغۇرلار» دېگەن بۇ كىتابى ئەسلى كىتابقا سادىق ۋە بىۋاسىتە تەرجىمە قىلىش ئۇسلۇبى بويىچە ئىشلەندى. كىتابتىكى تارىخىي شەخسلەر، ئۇلارنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى ئەمەل-مەرتىۋە ناملىرى، يەر-جاي ناملىرى، قەبىلە ۋە مىللەت ناملىرى، نەقىل كەلتۈرۈلگەن كىتابلار، تارىخىي ماتېرىياللاردا ئۇزۇندىن بېرى قوللىنىپ كەلگىنى بويىچە ئېلىندى. بىرلا ئاتالغۇ، يەنى تارىخىي باسقۇچلاردا ھەر خىل نام بىلەن ئاتالغان ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ خەنزۇچە ئىسمى بىر تۇتاش ھالدا «قەدىمكى ئۇيغۇرلار» دېيىلدى. ناۋادا سەۋىيەمنىڭ چەكلىكلىكى تۈپەيلى تەرجىمە قىلىش جەريانىدا بەزى خاتالارغا يول قويغان بولسام، تارىخ تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداشلارنىڭ ۋە كىتابخانلارنىڭ سەمىمىي تەنقىد قىلىپ كۆرسىتىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادى 1

1. يايلاقنىڭ ئىچكىرىسىدىكى قەدىمكى شەھەر 1

2. 翟 (دى) ناملىق قوش ۋە 狄 (دى) لار 6

3. قىزىل تۇرالارنىڭ شىمالغا كۆچۈشى ۋە دىڭلىڭلارنىڭ جەنۇبقا كېلىشى 12

4. چىلى (敕勒) ۋە قاڭقىللار (高车) 32

ئىككىنچى باب قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇيۇشۇشى ۋە ئۆسۈپ يېتىلىشى 45

1. توققۇز ئوغۇز ۋە ئون ئۇيغۇر 45

2. يېڭىدىن باش كۆتۈرۈپ چىققان ئۇيغۇر قەبىلىسى 51

3. شەرقىي تۈرك خاقانلىقى بىلەن بولغان كۈرەشلەر 56

4. سىرتاردۇشلار بىلەن ھاكىمبەگلىك تالىشىش ... 80

5. ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقى ۋە يەنرەن قورۇقچىبەگ مەھكىمىسى 87

6. بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۇرۇشىدىكى ئالەمشۇمۇل تۆھپە 99

7. ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى 108

8. كېيىنكى تۈركلەر دەۋرى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەت قۇرۇشى 120

ئۈچىنچى باب ئۇيغۇر خاقانلىقىنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە زېمىنى 138

1. قەبىلە ۋە زېمىن 139

2. ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇش شەكلى 151

3. ئەمەلدارلىق تۈزۈمى ۋە ھاكىمىيەت قۇرۇلمىسى 161
4. جەمئىيەت خاراكتېرى 175
5. نوپۇس ۋە ئىرقىي ئالاھىدىلىك 189
تۆتىنچى باب خاقانلىقنىڭ ئىقتىسادى ۋە ھەربىي ئىشلىرى 197
1. گۈللىنىۋاتقان چارۋىچىلىق 197
2. جەڭگىۋار ئاتلىق ئەسكەرلەر 204
3. گۈللەنگەن سودا 216
4. قاتناش ۋە شەھەر-بازارلار 228
بەشىنچى باب خاقانلىقنىڭ قوشنا ئەللەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى 255
1. تاڭ سۇلالىسى 255
2. تىبەتلەر 266
3. قىرغىزلار، قارلۇقلار 271
4. قىتانلار، قۇمۇقلار، تاتارلار 275
ئالتىنچى باب مەدەنىيەت، ئۆرپ-ئادەت ۋە دىندىكى ئۆزگىرىشلەر 281
1. مەدەنىيەت ۋە ئۆرپ-ئادەت 281
2. دىندىكى ئۆزگىرىشلەر 293
يەتتىنچى باب خاقانلىقنىڭ يىمىرىلىشى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ كۆچۈشى 322
1. خاقانلىقنىڭ يىمىرىلىشى 322
2. جەنۇبقا كۆچكەن ئۇيغۇرلار 326
3. گەنجۇ ئۇيغۇرلىرى 329
4. غەربكە كۆچكەن ئۇيغۇرلار 333
5. يەرلىك ئاھالە بىلەن بىرىكىش 338
قەدىمكى ئۇيغۇرلار تارىخىدىكى چوڭ ئىشلار يىلنامىسى 345

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

بىرىنچى باب

قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادى

1. يايلاقنىڭ ئىچكىرىسىدىكى قەدىمكى شەھەر

پايانسىز موڭغۇل دالاسى ئەزەلدىن تارتىپ كۆچمەن چارۋىچى مىللەتلەر ياشاپ كەلگەن جايدۇر. نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيانقى جۇڭگو تارىخشۇناسلىرى بۇ مىللەتلەرنىڭ ھاياتىنى «قەيەردە ئوت-چۆپ، سۇ بولسا شۇ يەرگە كۆچۈپ»، «كەپە ۋە كىگىز ئۆي» نى ماكان قىلغانلار دېگەن سۆزگە يىغىنچاقلاپ تەسۋىرلىدى. بۇ سۆز ئۇزلۇكسىز تەكرارلىنىپ، بىر تەرەپلىمىلىك كۆز قاراشنى بارلىققا كەلتۈردى. نەتىجىدە ئادەملەر يۇقىرىدىكى مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇشىدىكى يەنە بىر تەرەپكە يەنى شارائىت يار بەرگەن ئەھۋال ئاستىدا ئۇلارنىڭمۇ مۇقىم ئولتۇراقلىشىپ تۇرمۇش ئۆتكۈزەلەيدىغانلىقىغا، يايلاقتىكى بۇ تارقاق كۆچمەن چارۋىچى قەبىلىلەرنىڭ كۈچلۈك خاقانلىق بولۇپ ئۇيۇشقان چاغدا ئاۋات شەھەرلەرنىمۇ قۇرالايدىغانلىقىغا سەل قارايدىغان بولۇپ قالدى. ھالبۇكى، بۇ شەھەر-بازارلار ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكنىڭ ھەر قايسى دەۋردىكى تارىخي كىتابلىرىدا تۇزۇكرەك تىلغا ئېلىنمىدى. تاپقىلى بولىدىغان بەزى پارچە-پۇرات خاتىرىلەرنىڭ مەزمۇنىمۇ تەپسىلىي بولمىدى.

مىلادى 1681-يىلى جۇڭگوغا تونجى بولۇپ كەلگەن روسىيىلىك ساياھەتچى ئىۋان. فىدىرىن تاشقى موڭغۇلىيە

يايلىقىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، چۆلدەرەپ قالغان ئوت-چۆپلەر ئىچىدە تاسادىپىي چېلىقتۇرغان بىر مەنزىرىدىن ئىنتايىن ھەيران بولدى. ئۇ بىر نەچچە جايدىكى غايەت زور قەدىمكى شەھەر خارابىسىگە دۇچ كەلگەنىدى. ئۇ «(بۇ قەدىمكى شەھەر) تۆت چاسا ياسالغان، ھەربىر بۇرجىكىگە سۇپا ئورنىتىلغان ناھايىتى چوڭ كۆزىتىش مۇنارى بار. شەھەر سېپىلىنىڭ تۆۋەن قىسمى سىلىقلانمىغان قورام تاشلاردىن قوپۇرۇلغان، ئۈستىگە پىششىق خىش بېسىلغان ... ئوردا ھويلىسىدا پاكار-پاكار خىش تاملار بار، ئوردىنىڭ تورۇسى ھەر خىل رەڭدىكى كۆركەم كۆرۈنۈشلەر بىلەن ناھايىتى رەتلىك بېزەلگەن، كۆرگەن ئادەمنىڭ ھەرگىزمۇ كەتكۈسى كەلمەيدۇ» ① دەپ يازغان.

لېكىن، ئەنئەنىۋى بىر تەرەپلىمە كۆز قاراش تۈپەيلى، ئادەملەر ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى بايانلىرىدىن گۇمانلاندى. 1949-يىلىغا كەلگەندە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئارخېئولوگىيە ئەترىتى بۇ يەردىكى يايلاقتىن ناھايىتى زور بىر قەدىمكى شەھەر خارابىسىنى قېزىپ چىقتى. بۇ شەھەر ئۇرقۇن دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنىنىڭ سول قىرغىقىغا جايلاشقان بولۇپ، كۆلىمى 25 كۋادرات كىلومېتر ئىدى. پۈتۈن شەھەر ئىچكى-تاشقى شەھەر ۋە ئوردىدىن ئىبارەت ئۈچكە بۆلۈنگەنىدى. ئىچكى شەھەر بىر كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، ئەتراپى سېپىل بىلەن قورشالغان، ئادەملەر زىچ ئولتۇراقلاشقان رايون ئىدى. ئوردا شەھىرىنىڭ كۆلىمىمۇ بىر كۋادرات كىلومېتر كېلەتتى. ساقلىنىپ قالغان سېپىل خارابىسىنىڭ ئېگىزلىكى ھېلىھەم ئون مېترغا يېتەتتى. ئوردا شەھىرىنىڭ ئىچىدىكى مۇداپىئە ئىستىھكاملىرىنىڭ ئېگىزلىكىمۇ ئون ئىككى مېتردىن ئاشاتتى. ئوردا شەھىرىنىڭ مەركىزىدە خۇددى يايلاقتا نەزەر سالغاندەك چوقچىيىپ تۇرىدىغان «لەشكەرگاھ تۆپىلىك» يەنى كۆزىتىش مۇنارىنىڭ ئېگىزلىكى ئون تۆت مېتر كېلەتتى. ئارخېئولوگلار ئوردا شەھىرىنىڭ

ئىچىدىن ئوردا خارابىسىنىمۇ تاپتى. بۇ قورۇلۇشنىڭ ھەممە جايى نەپىس ھەيكەل كاھىشتىن ياسالغانىدى. مۇنداق زىننەتلەش تاڭ دەۋرىنىڭ كېيىنكى مەزگىلىگە تەئەللۇق تىپىك مىسال ئىدى. ئوردا شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇب بۇرجىكىگە جايلاشقان قاراۋۇل مۇنارىنىڭ ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىنى قېدىرىش ۋە قېزىش ئارقىلىق بۇ يەردە كۆپ قەۋەتلىك بىنالارنىڭ بولغانلىقى، ئىسسىتىش ئەسلىھەلىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقى، تاملارنىڭ سېمونت بىلەن سۇۋالغانلىقى ھەمدە ئىنچىكىلىك بىلەن بېزەلگەن برونزا ئىشىكلەرنىڭ بارلىقى، ساپال تۇرۇبىلار ۋە مەرمەردىن ياسالغان قاپارتما ھەيكەللەرنىڭ بولغانلىقى بايقالدى. بۇ قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىلگەن كاھىشلار تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئوردىسىدىكى كاھىشلارغا ئوخشاپلا قالماي، بەلكى ئىشىكنىڭ بېزىلىشىدىكى ئوخشاشلىقىمۇ تاڭ دەۋرىگە مەنسۇپ ئىدى.

ئوردا شەھىرىنىڭ جەنۇب تەرىپىدە بۇتخانىلارمۇ بار ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئارخېئولوگلىرى بۇلار ئېھتىمال مەخسۇس يوسۇندا ھۆكۈمرانلارنىڭلا پايدىلىنىشى ئۈچۈن سېلىنغان بۇتخانىلار بولۇشى مۇمكىن دەپ قارىدى. ئىچكى شەھەر بىلەن ئوردا شەھىرىدىن باشقا، يەنە ئۇزۇندىن-ئۇزۇنغا سوزۇلغان ھويلا-ئاراملار ۋە مۇۋاپىق پىلانلانغان كوچىلار بار ئىدى. شەھەرنىڭ تاشقى سېپىلىنىڭ سىرتىدا كەڭ كەتكەن ئېتىز-ئېرىق ۋە يېزا-مەھەللىلەر كۆزگە چۈشەتتى. مەھەللىدىكى ھەممە ئۆيدە دېگۈدەك ئاشلىقنى يارما قىلىشتا لازىم بولىدىغان ئۆرە سۇپا ياكى يارغۇنچاقلار بار ئىدى. ئادەملەر شەھەر ئىچىدىكى كوچىلاردىن ئادەتتىكى تۇرالغۇ ئۆي ۋە ھەر خىل مانۇفاكتورلارنىڭ (قول ھۈنەرۋەنچىلىك قىلىنغان ئورۇن) خارابىسىنى قېزىپ تاپتى. خارابىلىكتە ھەر خىل ساپالدىن ۋە مېتالدىن ياسالغان بۇيۇملارنىڭ پارچىلىرى، شۇنداقلا قول ھۈنەر سايمانلىرى بىلەن تۇرمۇش بۇيۇملىرى قاتارلىق يادىكارلىقلار بايقالغان.

خارابىلىكتىكى ئەھۋالدىن قارىغاندا، قەدىمكى شەھەرنىڭ ئادەملەر تەرىپىدىن قەستەن ۋەيران قىلىنغانلىقى مانا مەن دەپلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قىدىرىلغان ھەممە بۇلۇڭ-پۇچقاقلاردا، ئالايلۇق، قەلئە، قاراۋۇل مۇنارى، بۇتخانا ۋە شەھەرنىڭ باشقا رايونلىرىدا ئوتتا كۆيگەن يەر پوستى ۋە كۆيۈك ئىزلىرىنى چىلىقتۇرغىلى بولاتتى. كىشىنىڭ تېخىمۇ دىققىتىنى قوزغايدىغان بىر ئەھۋال شۇ ئىدىكى، مەيلى شەھەر ئىچىدە ياكى شەھەر سىرتىدىكى تېرىقچىلىق رايونلىرىدا بولسۇن، ھەممە يازغۇنچاق ۋە ئۆرە سۇپىلارنىڭ بىرىمۇ قالماي بۇزۇۋېتىلگەنىدى. قەبرىستانلىقتىكى تاش ئابىدىلەرمۇ ئۆرۈۋېتىلگەن ۋە چېقىۋېتىلگەنىدى. قەدىمكى شەھەردىن قېزىۋېلىنغان قەدىمكى مىس يارماقلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ كېيىن قۇيۇلغانلىرى مىلادىنىڭ 840-يىلى، يەنى تاڭ ۋېنزۇڭ كەيچېڭنىڭ 5-يىلى قۇيۇلغانىدى. بۇنىڭدىن كېيىنكى دەۋرگە ئائىت نەرسىلەردىن بىرىمۇ يوق ئىدى②. بۇ، قەدىمكى شەھەرنىڭ ۋەيران قىلىنغاندىن كېيىن قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈلمىگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيتتى. بىر زامانلاردىكى ھەيۋەتلىك چوڭ قەدىمكى شەھەردىن ئېشىپ قالغىنى پەقەتلا تىمتاسلىق بىلەن قاقاسلىقلا ئىدى، خالاس. بىراق، بۇزۇلغان تام ۋە قالايمىقان ئۆسكەن ئوت-چۆپلەر ئىچىدە چېچىلىپ ياتقان چىرايلىق كاھىشلار، مىس جابدۇقلار ۋە تاش ئويمىلار ئادەملەرگە ئۆزىنىڭ ئەينى چاغلاردىكى ھەشەمىتىنى سۆزلىگەندەك قىلاتتى. بۇ قەدىمكى شەھەرنىڭ ئىگىسى كىم بولغىيدى؟ ئۇ قانداقلارچە ۋەيران بولغان بولغىيدى؟

قەدىمكى شەھەرنىڭ ئۆزى ئادەملەرنى جاۋاب بىلەن تەمىن ئەتتى. ئوردا شەھىرىنىڭ جەنۇبىدىكى ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ قەبرىستانلىقىدا ۋەيرانە ھالەتتە ساقلىنىپ قالغان قەبرە ئابىدىلىرىدىكى تۈرك يېزىقى، سوغدى يېزىقى ۋە خەنزۇ يېزىقى بىلەن يېزىلغان خەتلەر ئادەملەرگە قەبرىنىڭ ئىگىسىنى قەيت

قىلىش بىلەن بىرگە، بۇ شەھەرنىڭ خوجايىنىنىڭ سالاھىيىتىنىمۇ، ئۇلارنىڭ ھاياتى ۋە شانلىق ئىزلىرىنىمۇ ئىزاھلاپ بەردى. بۇ ئۇيغۇر خاقانلىرى ۋە ئۇلارنىڭ جەمەتىنىڭ قەبرىستانلىقى ئىدى. بۇ قەدىمكى شەھەر بولسا ئۇيغۇر خاقانلىقىنىڭ پايتەختى قارابالغاسۇن ئىدى. بۇ شەھەر مىلادى 744-يىلدىن 840-يىلغا قەدەر (تاڭ سۇلالىسى تيەنباۋنىڭ 3-يىلىدىن كەيچىڭنىڭ 5-يىلىغىچە) پۈتۈن موڭغۇل دالاسى، جەنۇبىي سىبىرىيە، جۇڭغارىيە ئويمانلىقى ھەتتا غەربتە يەتتىسۇ ③ ۋادىسىغىچە بولغان غايەت زور بىر ئىمپېرىيىنىڭ پايتەختى بولغانىدى. ئەينى ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئۇ مۇشۇ كەڭ زېمىننىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت مەركىزى ئىدى. بىر-بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن يوللار ئوتتۇرا تۈزلەڭلىككە، ئوتتۇرا ئاسىياغا، سىبىرىيىگە ۋە چوڭ ھىنگان تاغلىرىنىڭ شەرقىگە قەدەر تۇتىشاتتى. يول بويلاپ چوڭ-كىچىك شەھەر-بازارلار ۋە ئۆتەڭلەر بار ئىدى. كارۋانلار، ئەلچىلەر، دەرۋىشلەر، سەيياھلار تەرەپ-تەرەپتىن بۇ شەھەرگە ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇراتتى. ئېگىز سېپىل ئىچىدە ھەيۋەتلىك سارايلار، بۇتخانىلار، رەتلىك لايىھىلەنگەن كوچىلار، سودا بازارلىرى، ھەر خىل-ھەر رەڭدىكى قول سانائەت مانۇفاكتورلىرى، ئەمەلدارلار مەھكىمىسى، گازارمىلار جايلاشقانىدى. شەھەر ئەتراپىدىكى ئېتىز-ئېرىقلارنىڭ باش-ئايىغى كۆرۈنمەيتتى. سان-ساناقسىز چىغىر يوللار، ھەددى-ھېسابسىز ئېرىق-ئۆستەڭلەر، بىر-بىرىگە يېقىن كەنت-مەھەللىلەر بار ئىدى④.

تاڭ دەۋرىدىكى خەنزۇ يېزىقى بىلەن پۈتۈلگەن خاتىرىلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، گۈللەپ-ياشنىغان بۇ كۆرۈنۈش مىلادى 840-يىلغا كەلگەندە شىمال تەرەپتىكى قىرغىز خاندانلىقىنىڭ يۈز مىڭلىغان ئاتلىق لەشكەرلىرى تەرىپىدىن بىتچىت قىلىنغانىدى.

ئۇلار يالغۇز خاقانلىقنىڭ پايتەختىنى كۆيدۈرۈش بىلەنلا قالماي، بەلكى پۈتۈن خاقانلىقنى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ تاشلىغانىدى. ⑤.

مىڭ يىلدىن ئىلگىرىكى يىراق قەدىمكى دەۋردە ياشىغان ئۇيغۇرلار بۇ پايانسىز يايلاقتا قانداق قىلىپ راۋاجلانغان ۋە زورايغان ھەمدە مۇشۇنداق بىر ئاۋات، گۈللەنگەن، زېمىنى كەڭرى خاقانلىقنى قۇرۇپ چىققان بولغىيدى؟ خاقانلىق مۇشۇ دەرىجىدىكى زور تالاپەتكە يولۇققاندىن كېيىن، ئۇلار قانداقلارچە تۈگىشىپ كەتمەي، ئەڭ ئاخىرىدا بۈگۈنكى ئېلىمىزنىڭ ئۇيغۇر مىللىتى، يۇگۇ مىللىتى بولۇپ شەكىللەنگەن بولغىيدى؟

2. 翟 (دى) ناملىق قۇش ۋە 狄 (دى) لار

قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك كېلىش مەنبەسى شىمالىي دى (狄) لارغا ياتىدۇ. شىمالىي دىلار ئېلىمىزدە ئەڭ بۇرۇن ياشىغان بىر نەچچە قەدىمكى مىللەتنىڭ بىرى. مىلادىدىن 2000 يىل ئىلگىرى، ئۇلار ئېلىمىزنىڭ غەربىي شىمال رايونىدا پائالىيەت ئېلىپ بارغان ھەمدە خۇاشيا مىللىتىنىڭ ئايرىم قەبىلىلىرى بىلەن قوشنا بولۇپ ئۆتكەنىدى. ئۇلارنىڭ ئىرقىي ياكى تاشقى قىياپىتى خۇاشيا مىللىتى بىلەن ئوخشاش بولۇشى مۇمكىن ئىدى⑥. لېكىن، ئۇلارنىڭ تىلى ئوخشاشمايتتى. ئىككى تەرەپ بېرىش-كېلىش قىلغاندا «تىلماچ»لارنىڭ تەرجىمانلىق قىلىشىغا موھتاج بولاتتى⑦. ئۇلار «چاچلىرى مۈرىسىگە چۈشۈپ تۇرىدىغان، چاپىنىنى سول بېقىن تەرەپتىن تۈگمىلەيدىغان»⑧، «قېنى قاچمىغان كېسەل» گۆشلەرنى تۇزلۇكرەك پىشۇرمايلا يەۋېرىدىغان ئادەملەر ئىدى. قائىدە-يوسۇنلىرىمۇ خۇاشيا مىللىتىنىڭكىگە قارىغاندا ناھايىتى ئاددىي ئىدى. شۇڭا جۇشاڭ ۋاڭ ئۇلارنى «قارام ھەمدە

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com